

L'OBRA DE SHYUSAKU ENDŌ: EVANGELI I IDENTITAT JAPONESA

Frederic RAURELL

Era per l'octubre de 1980; un meu alumne japonès m'havia parlat repetidament d'un seu connacional, escriptor famós, Shyusaku Endō. Jo, francament, n'ignorava fins el nom. Ara havia arribat l'ocasió de veure'l i de sentir-lo directament, i de redimir-me de tanta ignorància culpable: Endō havia estat invitat pel rector de la universitat La Sapienza de Roma a parlar de la inserció del cristianisme en l'àmbit de la vida del Japó. La temàtica cristiana i el seu atansament al món oriental en general i al Japó en particular representen, de fet, els aspectes fonamentals de l'evolució narrativa d'un dels més grans i més famosos escriptors japonesos contemporanis, recentment desaparegut.

Aquest home, de mitjana estatura, aparentment inundat de pau i de serenitat, nascut a Tokyo el 27 de març de 1923, parlà a un auditori d'unes dues-centes cinquanta persones al llarg de quasi dues hores. En obrir la boca vaig tenir la impressió com si un volcà entrés en erupció. Tot el que deia brollava d'una experiència viscuda en la seva carn i en la seva sang. L'auditori, en la seva majoria, seguia amb una atenció de complicitat perquè havia llegit *Chinmoku* (Tokyo 1966), traduït a l'italià per allò que realment significa: *Silenzio* (Roma 1972, la versió es deu al P. Tonutti, però es tracta d'una publicació de caràcter privat; en el 1973 la casa editora Coines en féu una versió). De fet, aquesta novel·la és allò que li ha donat més celebritat a Europa i als Estats Units.

1. *Importància de la Bíblia*

Al llarg de la conferència, Endō cità constantment la Bíblia: el drama de Jesús a la creu, el drama de Job torturat per un sofriment mental, moral, social i físic que no té sentit. Aquestes citacions bíbliques li serveixen per a presentar de nou el tema de la seva obra més coneguda: *Chinmoku* («Silenci»). És en aquesta obra que fa reviure la persecució dels cristians per part dels prínceps budistes japonesos en el segle XVIII. *Silenci* estigmatitza una greu i pesant realitat: per a poder captar el cristianisme, diu Endō, els japonesos han de bandejar el recolzament de la tradició cristiana, de la història, de l'herència o de la sensibilitat. Necessiten un contacte directe amb els textos bíblics, principalment del NT. Ara bé, aquest intent provoca resistències, angoixa, sofriment; i no té sentit voler-se'n escapar cloent els ulls a les dificultats. És aquí, insisteix Endō,

on hi ha la creu que Déu ha reservat als japonesos; és aquí, insistirà encara, on hom percep la cremant incompatibilitat entre la «Sang oriental» i el cristianisme hel·lenitzat¹.

L'àpex de la dramaticitat és atès per Endō en *Chinmoku*, quan el missioner Sebastià Rodríguez, jesuïta, assabentat des de Roma que el P. Ferreira, portuguès, superior provincial dels missioners jesuïtes del Japó, havia abjurat de la fe, s'embarcà precipitadament cap al País del Sol Naixent per fer-se càrrec de la situació. Però, empresonat i torturat, acabà també apostatant². El P. Rodríguez és obligat a trepitjar el *fumie*, amb la imatge del Crist crucificat³. Però aquesta escena havia estat precedida, com també per al P. Cristovão Ferreira, per la tortura de l'*ana-zuri*⁴. Mentre Rodríguez, sota l'amenaça de noves tortures, està trepitjant la imatge de Crist, s'adona i sent que està passant sota el seu peu el rostre d'aquell a qui al llarg de tota la vida ha considerat el més gran i el més sant entre els homes i el peu li fa mal, però al mateix temps sent la veu del Crist del *fumie* que li diu: «Trepitja, trepitja; és per a ser trepitjat que he vingut a aquest món.»

Però no és la imatge del Crist que li era familiar la que ha trepitjat el P. Rodríguez, la del Crist imponent i majestuós que havia conegut a través de les representacions de l'art sagrat, la imatge que l'Occident s'havia creat en el curs dels segles, sinó la imatge d'un Crist sofrent, coronat d'espines.

Durant la seva conferència, Endō s'avingué a respondre a una sèrie d'interrogants que ja són presents en *Chinmoku*. Són els mateixos interrogants que per segles i segles han esquinçat la ment dels homes, interrogants que resten coberts d'ombra, de misteri. Són interrogants que no poden deixar de ser-ho perquè l'home no és capaç de

1. Aquesta mateixa temàtica és objecte de particular interès per part del món cultural japonès que, des de finals del s. XIX –des que el Japó, després d'un llarg període d'aïllament, més o menys voluntari, de la resta del món, període anomenat del *sakoku* («Clausura del país»), aïllament que durà quasi tres segles– veié en el cristianisme el símbol de la civilització i del progrés de l'Occident. Al llarg d'un segle diferents escriptors i homes de cultura japonesos han cercat d'harmonitzar els elements de la cultura occidental amb la pròpia herència nacional i no-gensmenys llurs esforços han topat sempre amb la consciència recolzada en una espiritualitat profunda i mil·lenària. Endō Shyusaku, que es declara cristià catòlic, centra la seva atenció en el catolicisme tot cercant de captar-hi les expressions més elevades dels seus valors humans, profundament convençut que només agafant el catolicisme des d'aquest angle, en la seva globalitat, pot entrar en diàleg i en comunió amb l'ànima i amb la mentalitat japonesa.

2. La novel·la històrica *Chinmoku* està ambientada en el Japó del s. XVII, en el període de les persecucions contra els cristians, que s'acabaren amb l'edicte de 1637, últim d'una sèrie que havia decretat el tancament del Japó als estrangers i la prohibició absoluta de tota activitat cristiana en el país, sobretot de part dels missioners occidentals, posant així fi a l'obra encetada per Francesc Xavier quasi noranta anys abans. En la seva estructura fonamental, doncs, *Chinmoku* té un fons històric, com hom pot comprovar llegint l'obra de J. Fr. SCHÜTTE, *Introductio ad historiam Societatis Iesu in Iaponia 1549-1560*, Romae 1968; i, en part, també l'obra de L. S. J. DELPLACE, *L'ère des martyrs 1593-1660*, Bruxelles 1910.

3. Els *fumie* eren tauletes de fusta o de bronze damunt de les quals estaven pintades o esculpides el Crucifix o la imatge de la Mare de Déu. Qui era sospitat o acusat de ser cristià era obligat a trepitjar aquestes tauletes en presència de les autoritats japoneses. En cas que s'hi negués, era torturat o decapitat.

4. Qui era sotmès a aquesta tortura, era penjat de cap per avall, suspès en el buit d'una fossa i, per tal d'allargar l'agonia i el sofriment, li eren practicats diferents forats a les orelles, de manera que la sang sortís de gota en gota.

donar-los resposta. Enfront de semblants interrogants només hi ha el silenci de Déu: «Déu encara no ha donat el paradís als pobres», repeteix Endō⁵.

Però alguns dels assistents al col·loqui pregunten a Endō: Per què Rodríguez ha comès el pecat d'apostasia? Shyusaku Endō respon d'una manera desconcertant: esdevé apòstata per amor. A la presó el missioner Rodríguez escolta els esquinçants gemecs dels qui són sotmesos a les tortures cruels de l'*ana-zuri*. «Si renegués –hom llegeix en *Chinmoku* (p. 86)– els altres seran immediatament alliberats de la tortura, seran deslligats i hom en tindrà cura». Què ha de fer? No hi ha cap més alternativa que abandonar-los a una mort bestial o bé apostatar per salvar-los. Endō fa reflexionar Rodríguez: Jesús havia vingut a aquesta terra per donar la vida a favor d'aquests homes; però, de fet, eren aquests cristians que, un darrere l'altre, morien per ell. Com s'havia de comportar el jesuïta missioner? No ho sap. Déu calla escandalosament; per això no sap a qui demanar una resposta.

En *Chinmoku*, el missioner, abans de trepitjar el rostre de Crist, temorós i tremolós, recull la imatge amb les dues mans, estreny el propi rostre sobre el rostre que havia estat trepitjat per tants empresonats i torturats, el besa, alça el peu i comença a trepitjar-lo.

Es tracta d'un episodi literàriament suggestiu, guiat amb un ritme literàriament dens de *pathos*, de suspensions, de finor psicològica; és un episodi que suscita delicats problemes darrere els quals s'amaga i espera curiosa la reacció dels cristians d'Occident. ¿Es tracta d'un pecat, o bé d'un acte d'amor?⁶ ¿Existeixen actes de cristians que siguin més importants que el cristianisme mateix o que la mateixa evangelització? Endō presenta un protagonista que es deixa portar per l'«ètica de la situació» i, en certa manera, per la «mística del pecat». Creu que per a entendre de manera molt diferent i més autèntica el Crist ver calia passar a través de tota aquesta tragèdia, és a dir, que havia d'acceptar de ser sacríleg i expulsat de l'Església⁷.

5. És el que escriu en *Iesu no shogai (Vida de Jesús)*, que llegeixo en la versió italiana, *Vita di Gesù*, Brescia 1977, p. 34: «Dio non ha ancora consolato il popolo che soffre nelle malattie. Forse Dio se ne sta in silenzio davanti alla miseria di questa gente abbandonata oppure in ciò che esternamente sembra miseria c'è un profondo e imperscrutabile mistero?» Endō no solament ha llegit Job, sinó que sent Job dintre seu. Posteriorment fa seus aquests interrogants S. QUINZIO, *La sconfitta di Dio*, Roma 1992 (cf. F. Raurell en la recensió que en fa dins *RCatT* XVI [1992] 421-431).

6. Però Shyusaku Endō vol deixar clar que el gest del P. Rodríguez no constitueix de per si un pecat d'apostasia, perquè no renuncia a la fe. Objectivament sí, subjectivament no, si ha actuat amb la consciència de complir un deure. Ara bé, és cert que en la passió Jesús ha estat trepitjat pels pecats, però per destruir-los, no per autoritzar a repetir-los. La paradoxa, el misteri i l'escàndol cristià rauen precisament en això: la vida i la salvació floreixen en el sofriment i en la mort acceptats lliurement per amor. En aquest sentit, els protagonistes de *Chinmoku* no reixen a captar el *mysterium crucis*.

7. Si hom té en compte el coneixement que Shyusaku Endō posseeix de la literatura catòlica francesa potser no s'estranyarà que formuli aquesta temàtica en gran sintonia amb les tesis atrevides (per a aquell temps!) d'autors com G. BERNANOS, *Les deux sources de la moral et de la religion*, Paris 1935; *Sous le soleil de Satan*, Paris 1927; G. VON LE FORT, *Der Kranz der Engel*, Heidelberg 1946; F. MAURIAC, *La vie de Jésus*, Paris 1936. Nogensmenys, cal tenir present que aquests autors reaccionen contra l'«heretgia de l'eticitat»: tendència a substituir la legalitat a la moralitat, els drets als valors morals, a adaptar la moral a l'esfera jurídica i a fer de l'esfera jurídica la causa exemplar de la moral, i l'excessiva importància atribuïda a accions jutjades d'una manera abstracta sense tenir en compte la personalitat total de l'individu.

Tanmateix, hom no pot oblidar que ens trobem enfront d'un novel·lista i endemés japonès que no escriu per als occidentals, sinó per a la seva gent. De fet, Shyusaku Endō s'ha proposat de trobar una via japonesa que mení al cristianisme; tota la seva obra està orientada a aquesta finalitat, fins i tot en obres que, almenys aparentment, no en parlen⁸. És l'eterna nostàlgia de la pròpia identitat.

El Japó no ha assimilat mai la cultura occidental amb les seves diferències teòriques; als ulls nipònics aquesta cultura o aquesta civilització s'ha manifestat sempre com quelcom trاسبalsador, com un huracà devastador de la pròpia identitat i de la pròpia experiència espiritual. Potser per això el cristianisme mai no ha reeixit verament a enfonçar-hi arrels ni en el segle XVI, quan jesuïtes i franciscans intentaren la cristianització del país, ni en el segle passat, quan l'onada d'entusiasme per la cultura occidental semblava que havia de facilitar un major coneixement del cristianisme. El Japó ha acollit la industrialització i les diferents tecnologies d'Occident, però no la cultura cristiana.

Tant en molts dels seus llibres com en l'esmentada conferència de Roma, Shyusaku Endō repeteix sempre la mateixa tesi⁹: perquè el cristianisme pugui ser rebut en el Japó necessita adequar-se a la seva mentalitat i a la seva cultura, s'ha d'inserir en l'àmbit de la cultura japonesa. Shyusaku Endō, doncs, invoca sempre la necessitat de la inculturació¹⁰ i recorda que aquest fou el procés d'adaptació que hagué de seguir el budisme

8. Sempre retorna en les obres de Shyusaku Endō el problema d'un Japó que s'ha d'obrir, que en sent la necessitat, sense, però, haver de perdre la seva identitat. Així, per exemple, en l'obra, que he llegit en versió francesa, *En sifflotant*, Paris 1985: és el retrat d'un pare i d'un fill. El primer, Ozu, nascut en un llogarret els anys trenta, és un «humanista, com tota la gent de la seva generació». Avesat a una vida relativament austera, encara que agradable, conserva el patrimoni de certs valors morals, que sap comunicar a Limand, noi mediocre, però ennoblit per una gran capacitat d'amor. Eichi, el fill, no té aquestes febleses de cor: jove intern d'un hospital de Tokyo, no és res més que ambició i desig de glòria, sempre prompte a fer guerra a tothom que li dificulti de portar a terme el seu programa. El seu esguard (ben lluny del respecte que en altre temps el poble japonès manifestava als vells) fa del seu pare un home solitari, un naufrag. Aquesta és la situació de les dues generacions, aquesta sembla ser la situació del Japó modern. Shyusaku Endō ens el presenta tan cobejós de prosperitat, tan empès per un desig incontenible de progrés en tots els dominis (com el de la medicina, el camp de la qual es parla més en la novel·la), amb aire més de fàbrica i de comerç que no pas de comunitat, que es pregunta si el Japó d'avui oblidarà els seus valors ancestrals o serà capaç de fer reemergir del més pregon de si mateix aquella ànima vibrant portadora d'aquelles riqueses que hom anomena honestat, deseiximent del materialisme, sentit de l'altre... Hi ha moments que Shyusaku Endō sembla cercar aquell tipus d'integració descrita per J. GREEN, *Villes*, Paris 1985, pp. 15-43.

9. Aquesta via japonesa al cristianisme apareix en diferents obres de Shyusaku Endō, a més de *Chinmoku*. Així, per exemple, en *Shiroi hito* 1955 («L'home blanc»); com a assaig: *Gunzo no hitori* («Perfils evangèlics») 1971-1978; *Haba naru mono* 1969 («La mare»); *Iesu no shogai* 1973 («La vida de Jesús»); etc.

10. El terme «in-culturació» resulta un xic ambigu; sembla més adient parlar d'«evangelització de les cultures». Shyusaku Endō té raó quan insisteix en la necessitat d'entendre l'evangelització sempre en relació a les persones. D'aquí la urgència de renovar el concepte de cultura i de relacions i interconnexions que les persones mantenen amb ella, necessitat d'ampliar l'horitzó semàntic i conceptual d'in-culturació. Shyusaku Endō recorda al cristianisme la necessitat de rellegir la seva manera de relacionar-se amb les diferents cultures. De fet, en tota la producció literària del nostre autor japonès apareix sempre la mateixa visió: la cultura expressa la manera de pensar de les persones, llur activitat creadora i espiritual i es reflecteix en comportaments que

en el segle VI dC, acollit totalment pel Japó esdevenint part de la seva mateixa vida, precisament perquè sabé inserir-se en l'ànima japonesa sense anul·lar-ne els valors autòctons, renunciant fins i tot a certs aspectes exteriors si aquests no podien sintonitzar amb el substrat espiritual de la cultura nipònica. I és precisament aquesta la línia de recerca que es palesa en l'obra escrita de Shyusaku Endō i que en el 1980 tingué oportunitat d'exposar àmpliament a Roma.

2. Elements biogràfics: persona i ambient

Tot el que precedeix s'entén millor quan hom pot esguardar el retrat biogràfic de Shyusaku Endō. La seva força literària, la suggestivitat de les seves aproximacions psicològiques i històriques, l'habilitat en l'elecció dels temes i les polèmiques que ha sabut suscitar han pogut més que les barreres que, com a catòlic, l'haurien pogut aïllar. Però al darrere hi ha un home concret, amb un historial molt propi.

Shyusaku Endō neix a Tokyo el 27 de març de 1923. Després d'haver passat els anys de la seva infància a Dairen, a Manxúria (capital de la regió nord-oriental de la Xina, amb 1.500.000 habitants, anomenada en xinès Ta-lien), a conseqüència del divorci dels seus pares retornà al Japó amb la mare, el germà i una germana i s'establiren a Kobe. El divorci dels pares el marca definitivament: no entén com dues persones a qui ell estima tant no les pugui trobar mai reunides a l'entorn d'una mateixa taula. Més d'una vegada Shyusaku Endō es lamentarà del masclisme estructural i cultural de la societat nipònica. A Kobe¹¹, encara nen, i tot seguint l'exemple de la mare que havia abraçat la fe cristiana, a causa de la insistència i el treball de persuasió d'una germana, va començar a freqüentar una església catòlica i fou batejat amb el nom de Pau.

Potser per això, potser per un inconscient sentit de culpabilitat enfront de la cultura japonesa, a voltes sembla que Shyusaku Endō vulgui fer entendre com si el seu pas al cristianisme no fos el resultat d'una opció personal. En diferents ocasions fa notar que de sobte es trobà pertanyent a una «família de forasters», de la qual havia acceptat l'adopció sense ésser-ne gaire conscient¹². Però el baptisme havia de deixar petges ineliminables en el teixit del seu esperit; sobretot, en els primers anys li va crear moments de malestar i de sofriment a causa de la distància existent entre la seva condició de japonès i el cristianisme. Esdevé així un escriptor catòlic discutit, polèmic i inquietant.

afavoreixen el reconeixement de grups i comunitats. A partir d'aquesta comprensió, evangelitzar les cultures equival a entrar en contacte amb les riqueses que constitueixen la història d'un poble. Per ser forma de pensament i de l'activitat creadora d'homes i dones d'enteres generacions, la cultura –sosté Shyusaku Endō– és capaç d'acollir l'evangeli que, per la seva banda, és font de promoció espiritual i integral de la persona. Per tant, es dona una relació recíproca, no opositiva, entre cultura i evangeli.

11. Capital de la prefectura de Hyōgo, en la illa de Honshu, amb quasi un milió i mig d'habitants. Situada a la badia d'Osaka, té un important centre universitari i un port només superat pel de Yokohama. Kobe sofrí un devastador terratrèmol el 17 de gener de 1995, de 7,2 de l'escala de «Richter», provocant més de 6.400 morts.

12. És allò que exposa amb gran immediatesa en *Endō Shyusaku no sekai (El món d'Endō Shyusaku)*, a *Shimpyo* 1973. Agraïxo l'ajut que m'ha prestat l'amic Giovanni Buzzetti en la versió de textos japonesos.

En tot cas, però, Endō no renegarà mai de la seva fe, diferentment del que havia passat a altres escriptors japonesos després d'un període inicial d'entusiasme pel cristianisme¹³. És més, confessa sense embuts:

«Com més escric, tant més se'm fa impossible de pensar en un altre guia, en un altre referent que no sigui el Crist.»¹⁴

La seva dificultat, tant a nivell individual com a nivell social, d'adaptar-se al cristianisme tal com és presentat, fa que no deixi de preguntar-se contínuament què hi ha en el cristianisme que sigui refractari a un japonès. ¿És el missatge mateix de l'Evangeli, o la seva encarnació? ¿És el Verb de Déu fet home que un japonès no pot acceptar, o bé la imatge que en presenta l'Occident?

El seu interès per la religió catòlica i per la civilització occidental cresqué amb el pas dels anys. Tant és així que s'inscrivé a la Facultat de Lletres Keio, a Tokyo, on estudià amb especial interès i passió la literatura catòlica francesa. Els seus autors preferits són J. Maritain¹⁵, P. Claudel¹⁶, F. Mauriac¹⁷, J. Green¹⁸, aquest autor que, més que

13. De fet, Endō, novel·lista, dramaturg, periodista, estudiós de literatura francesa, d'història, i professor universitari, pertany al petit però combatiu grup d'escriptors catòlics japonesos que compta amb noms com Miura Ayako, Tanaka Sumie, Ariyashi Sawako, Yashiro Seiichi, Shima Toshio, Ogawa Kunio. Però en el Japó Shyusaku Endō està entre els escriptors més coneguts i valorats.

14. *Warewa no bunkaku* («La nostra literatura»), Tokyo 1967.

15. D'aquest autor demostra conèixer bé: *Antimoderne*, Paris 1922; *Trois réformateurs: Luther, Descartes, Rousseau*, Paris 1925; *Humanisme intégral*, Paris 1952, etc. Tanmateix, resta perplex davant la rígida insistència de Maritain a oposar els principis de la filosofia de Tomàs d'Aquino als de la reflexió filosòfica moderna.

16. D'aquest poeta i dramaturg francès admira l'haver reeixit a expressar, en substancial fidelitat al geni literari francès, un desig pregon de renovació. N'admira el desig de l'amor absolut, el sentir-se inserit en un ordre a la vegada natural i diví. Hom s'adona que Endō té una certa familiaritat amb la poesia de Claudel: *Cinq grandes odes*, Paris 1910; *Fevilles des Saints*, Paris 1925. També demostra conèixer la seva obra de dramaturg, com: *Le père humilié*, Paris 1920; o la prosa religiosa: *Presence et prophétie*, Paris 1942; etc.

17. D'aquest narrador, poeta, dramaturg i assagista admira, abans que tot, que hagi estat un historiador fidel i un intèrpret cruel de la burgesia francesa a la qual pertanyia. Mauriac troba en el cristianisme el punt vital de la seva obra. Això colpeix Endō, que il·legeix amb passió: *L'enfant chargé de chaînes*, Paris 1913; *Le désert de l'amour*, Paris 1925; *Terres franciscaines: Actualité de St. François d'Assise*, Paris 1950; *Souffrance et Bonheur du chrétien*, Paris 1928; *La vie de Jésus*, Paris 1936; etc.

18. Estranyament, envers aquest autor sent una barreja d'admiració i antipatia. Green, entre 1940-1945, emigra als Estats Units d'Amèrica del Nord. En un ambient frenètic, capbussat en l'acció, Green se sent un solitari. Mentre el món que el rodeja parla de revolucions socio-econòmiques, Green parla del misteri de la vida, de la profunditat de l'ànima, del conflicte entre el bé i el mal, de la plaga de la superficialitat (cf. *Vers l'invisible*, Paris 1967, pp. 54ss). Per això refusa la «verité conventionnelle» que esquiva els autèntics problemes i que constitueix la característica dels escriptors mediocres, servidors servils del poder i de la plaça (cf. *Le mannequin*, Paris 1947). Green fa una opció de la «réalité de vision», que hom només pot atènyer mitjançant l'«esguard segon», l'esguard de qui coneix l'existència d'una realitat amagada, misteriosa, generada per la nit, agitada per impulsos subconscients: «Tout l'humain est en nous, au fond de notre coeur

per l'amargor i el furor, està dominat per la tristesa i per la pietat a causa de les contínues dimissions enfront dels valors humans i de la fe. Finalment, G. Bernanos¹⁹, aquest escriptor que no és ni un jurista ni un teòric, sinó un cristià que reacciona davant unes realitats i uns comportaments que escanyen l'Evangeli.

Ara bé, l'estudi de les obres d'aquests autors francesos féu veure a Endō l'amplitud i la vastitat existent entre la seva concepció de la vida i la concepció occidental. Però, al costat d'aquests autors francesos, Endō experimenta el gust pel contrast.

Shyusaku Endō és un escriptor de moltes tecles. La seva obra va de la poesia a la prosa, de la història a la filosofia, de l'assaig al drama, del «sensacional» teològic a l'anàlisi psicològica. La seva producció està amarada de problemes essencials, però sempre amb una absoluta llibertat d'inspiració. Estima la simplicitat i la claredat, sense desconsiderar els elements de la literatura moderna, que ajuden a donar bellesa i solidesa al text.

3. Identitat japonesa i identitat cristiana

Entre aquests dos extrems, convertits en interrogatius, s'estructura l'obra de Shyusaku Endō *El samurai*²⁰, novel·la que eixampla l'ànima i delecta la intel·ligència per la seva intensitat dramàtica, per la densitat significativa, per la solidesa de construcció, per l'anàlisi dels diferents destins, pel plantejament honest dels interrogants de fons.

El samurai és una novel·la històrica. A través d'una sèrie de seqüències precises i suggestives ens introdueix en els esdeveniments del Japó i de l'Església del segle XVII, i això no ho fa pel gust de la reevocació en si mateixa, sinó empès per la urgència de comprendre i resoldre alguns interrogants greus, als quals ja s'ha referit en altres obres:

que nous connaissons si mal» (*Chaque homme dans sa nuit*, Paris 1960, p. 74). La nit és en certa manera la pàtria de l'home. En els seus sis *Journal*, que van de 1928 a 1977, trobem un dels més importants documents de la literatura contemporània. El *Journal* és una suggestiva i ampla finestra oberta al món. Des d'ella Green observa homes i dones, esdeveniments i coses: a través del visible fa veure l'invisible i emmarca la realitat en l'òptica de la fe cristiana.

19. D'aquest autor devora obres com *Sous le soleil de Satan*, Paris 1926, obra de tràgic misticisme que té com a protagonista un humil sacerdot agitat entre temptacions diabòliques i crides a la santedat. Li costa d'entendre *La grande peur des bien-pensants*, Paris 1931, on Bernanos fa un procés dur i violent a la burgesia, vista com la classe de la mediocritat moral, del conservadorisme ronyós, del repugnant egoisme, que ell veu també present en l'integrisme de certs frares i capellans. Escandalitzat pels crims del franquisme, que ell contempla a Mallorca, denuncia una dreta que se serveix d'un monstre sanguinari i analfabet per a llançar-se a una lluita que la dreta francesa no hauria gosat fer. Això ho expressa en el gran llibre profètic *Les grands cimetières sous la lune*, Paris 1938. Endō admira la visió que Bernanos té dels sants: no són persones serenes, no són figures convencionalment ideals, sinó que són éssers turmentats, perquè la santedat és l'acceptació total del risc representat per la lluita entre el bé i el mal, entre la veritat i la mentida, entre la joia i la tristesa, entre la fidelitat a l'Evangeli i a una determinada jerarquia eclesiàstica, entre la por i l'esperança. Tanmateix, com sant Agustí i B. Pascal, Bernanos sap treure del mal del món la certesa d'una *metànoia* individual o col·lectiva que ens salva. Això impressiona Endō.

20. Em serveixo de l'edició italiana de la casa editora Rusconi, *Il samurai*, Milano 1983, amb una nota conclusiva de Van C. Gessel sobre *Realità e verità in «Il samurai»*. Aquesta obra ha merescut a Endō un dels més importants reconeixements literaris japonesos: el Premi Noma.

És possible que un japonès esdevingui cristià sense traïr la seva identitat? Què significa ser japonès i cristià? Existeixen elements capaços de fondre en una sola realitat fe cristiana i cultura japonesa?

Endō ha fet experiència en la pròpia carn del pes d'aquests interrogants quan –fruit d'una beca en la França de la immediata postguerra (1945-1947)– fou brutalment *arrosegat* a preguntar-se si per a ser cristià no caldria renunciar a ser japonès. Diferents personatges de *El samurai* i d'altres obres seves es troben atrapats en aquest dilema: ¿cal refusar tot intent de «colonitzar» l'ànima i preservar d'aquesta manera un patrimoni cultural que en constitueix la identitat, o cedir a l'atracció d'allò que és nou i d'allò que és occidental? Desconfiança i atracció, tradició i canvi, refús i acceptació, tancament i obertura... Aquests són els dos pols entre els quals s'agita el món de Shyusaku Endō, un món que resta ben palès en l'obra de 1973 *Ihōjin kunō*, que traduït ens dona el significatiu títol *El turment de l'estranger*. En aquesta obra confessa:

«És prou conegut que la literatura catòlica (francesa) de la primera meitat del segle XX ha trobat el seu pern en Jacques Maritain i que, un després de l'altre, han aparegut escriptors com Claudel, Mauriac, Julien Green i Bernanos. Mentre llegia llurs obres m'adonava de la presència d'un gran abisme. Del relat de llurs conversions m'adonava que havien retornat al cristianisme com a llur casa natal. Jo, en canvi, en la meua més pregona conversió de japonès, no podia trobar ni sentir en el cristianisme la casa natal a la qual retornava. En aquests autors estudiats no trobava allò que jo advertia en mi mateix: el turment de l'estranger. Com més aprofundia la literatura cristiana, jo notava que l'esvoranc es feia més profund. Aquest element no implicava només el cristianisme, sinó també la cultura estrangera en la seva totalitat.»

Els dos problemes (encontre de les cultures i evangelització de la cultura), Endō els percep d'una manera dramàtica i impel·lent. Tal com ja hem vist en la seva obra *Chinmoku*, que recorda *The Power and Glory* de Graham Green, Endō força i exaspera idees i personatges per atènyer millor els seus objectius. A voltes sembla que es complaigui a posar en evidència les misèries dels missioners i dels cristians mediocres i apòstates potser per subratllar, per un cantó, el no-sentit del triomfalisme de l'Església missionera i, per l'altre, la realitat i l'encís del Crist sofrent, amb el cor obert per a acollir els miserables de la terra. Un Crist, aquest, capaç de superar els recels de l'esperit japonès²¹.

En Endō, com en tot convertit que ve de lluny, hi ha un conflicte interior entre les dues ànimes que subsisteixen en ell: la japonesa i la catòlica. La primera reivindica el dret-deure de restar ella mateixa; la segona se li presenta com a estrangera; és més, com a estranya. Però ell intueix que, malgrat semblant «estrangeria», no pot, no ha de refusar l'ànima catòlica, perquè aquesta no ve d'ell, sinó d'un altre més fort que ell i també més autèntic. Això provoca un clima patètic, a voltes fins i tot dramàtic que dona a l'obra d'Endō un gust particular, fet de clarobscur, de nostàlgies recòndites, d'atracció amarada de tristesa.

21. En aquesta mateixa línia de *Chinmoku* es col·loquen les novel·les: *Shiroi hito* («L'home blanc»), Tokyo 1955; *Kiirō hito* («L'home groc»), Tokyo 1955; *Menamugawa no pipotin* («Els japonesos del Menan»), Tokyo 1973; però, sobretot, es distingeix per aquesta orientació el drama *Ogon no kuni* («L'Eldorat»), Tokyo 1966, una obra teatral que Endō hauria volgut veure representar en els escenaris de París, potser ignorant que «occidental» no vol dir «cristià».

Qui és aquest altre del qual ve l'ànima catòlica? Per trobar-lo i per convèncer-se que el seu rostre pot fascinar també un japonès, els dos protagonistes de *El samurai* s'aventuren en un viatge en el qual es juga llur existència²².

3. Els «baka» i la imatge d'una religió materna

Amb la novel·la *Obakasan* («L'idiota»), Tokyo 1959, a la qual segueixen *Hechimakun* («L'estúpid»), Tokyo 1961, i *Watashi ga suteta onna* («La dona a qui he traït»), Endō inicia una sèrie de llibres anomenats dels *baka*, dels «idiotes». Són els «idiotes» que, amb la força de llur amor i de llur pobresa d'esperit, poden ser portadors de salvació; són aquests pobres que amb llur altruisme i llur donació als altres reïxen de deïxondir-los, a fer-los sortir de les terres palúdiques en les quals estan condemnats a viure a causa d'una mentalitat passiva, incapaç de captar la dinamicitat de l'amor. Quan els homes (Endō pensa d'una manera especial en els japonesos), per l'exemple ideal de vida dels *baka*, reeixiran a comprendre l'amor del proïsme, hauran atès el primer graó de l'escala que porta a l'amor de Déu.

Són les persones simples, els mansuets, aquells que amb llur acció deixen un exemple a seguir, un senyal indeleble en la vida dels altres, a desvetllar els homes que estan immersos en el pantà de la indiferència, per mitjà d'un amor que no coneix límit.

Els *baka*, els «idiotes» d'Endō, que ell identifica amb els pobres d'esperit de l'Evangeli, s'assemblen als *bodhisattva* del budisme, aquells éssers meravellosos la finalitat dels quals és només la d'ajudar els altres a vèncer el sofriment, tot desplaçant a l'infinit la pròpia realització nirvànica. Els *baka* fan també pensar en l'*idiota* de Lao Tzu, el pensador de la Xina antiga, que visqué entre el V-VI segle aC, autor del *Tao Te Ching* («El Llibre del Camí i de la Virtut»), el clàssic del taoisme que ha tingut tant espai i influència en la història del pensament dels països del Llunyà Orient. Colpeix la força d'alguns fragments de *Tao Te Ching*:

«Només jo estic en ànsia, encara que no hi ha cap presagi; sóc com un infant que no ha somri-gut encara; vagabund, sóc un ver miserable, sense un indret on anar a raure. La gent té de tot, jo no tinc res. La meua ment és la d'un boig: tinc tanta confusió, però tanta! El poble té llum, però tanta llum! Jo, només jo sóc obscur. El poble és perspicaç, molt! jo només sóc ingenu, molt ingenu. Estic desolat com un oceà; vaig a la deriva, sense un lloc on enfonsar les àncores. Tots els homes tenen un fi, jo només sóc tossut i mesquí. Però només jo sóc diferent dels altres perquè puc rebre l'aliment de la Mare.»²³

Els *baka*, «els idiotes» de Shyusaku Endō, viuen llur vida estranys i indiferents al món de les coses, però porten a dins quelcom que els fa diferents dels altres: són no-drits per la Mare que els apropa a Déu. L'amor d'Endō per la seva mare, una dona que

22. La trama de *El samurai* és substancialment històrica. Endō no pretén descriure el Japó del s. XVII, sinó servir-se de la història per a aterrar en les veritats del cor, de la vida. Aquesta veritat transcendeix les dades i les dates històriques perquè és d'ordre poètic i teològic. De fet, la validesa de *El samurai* cal cercar-la en la bellesa i en la força de la metàfora: la vida conceduda com un viatge a l'encaç de Déu.

23. LAO TZU, *Tao Te Ching*, versió de V. Gracci, Milano 1976, c. 20, p. 34-35.

patí en el matrimoni i que patí en el divorci, però que tingué una cura heroica pels fills, es palesa constantment en la seva obra. Com C. G. Jung²⁴, entén que el cristianisme només pot ser universal si obre les portes a la saviesa i a l'amor de la dona. Endō creu que el Japó pot captar la imatge d'una religió materna, on la figura més destacada no és la d'un Déu que castiga, sinó la d'un Déu que perdona tothom, sempre i arreu, fins i tot els humans més perversos, com ho fa una mare. És per això que creu que el catolicisme ha de desenvolupar amb més profunditat el missatge de l'amor matern del seu fundador. La dimensió femenina de l'amor s'ha de descobrir en Déu mateix, i no desplaçar-lo solament en Maria.

4. Endō llegeix el Nou Testament

Endō és un lector apassionat de tota la Bíblia: coneix la bellesa i humanitat dels salms, se sent arrossegat per la força dels profetes que es transformen i transformen els altres amb la resposta radical a la crida de Déu, descobreix en Abraham el caràcter itinerant de la fe com a gest vertical, però sobretot se sent fascinat pels evangelis, pel retrat que donen de Jesús, de la seva profunda humanitat.

El samurai Hasekura de la novel·la *El samurai* viatja a la Nueva España, Mèxic, acompanyant al feudatari més potent del Japó amb l'esperança de poder-hi pactar un acord comercial. El feudatari més potent del nord del Japó li promet que al retorn el samurai podrà predicar la religió catòlica ja prohibida en diferents feudes. Però la missió a Mèxic fracassa i s'embarquen de nou cap a Europa amb la idea de veure's amb el papa: passen per Barcelona, Gènova, Civitavecchia. Entren a la basílica de Sant Pere en el moment en què el papa Pau V, el papa fabriquer de grans palaus i esglésies, la travessa en cadira gestatòria enmig d'una gran multitud. Criden els tres japonesos. El cor-teu papal els ignora, mentre el papa continua avançant pel centre de la basílica somrient i beneint a dreta i esquerra el públic que omple la nau. Mentrestant el noble feudal se suïcida: el govern japonès havia començat de nou a perseguir els cristians.

El samurai, convertit al cristianisme, davant de tantes dificultats entra en crisi²⁵. El destí, més que al joc d'interessos econòmics i estratègics, resta lligat «a l'home fastigós i pàl·lid, penjat a la creu. L'home que durant llur viatge havien trobat cada dia i cada nit, en cada llogarret, en cada monestir. Hasekura no havia cregut mai en aquell home. Mai no havia tingut cap desig de venerar-lo. Tanmateix, totes les incomoditats que patia eren imputables a aquell home»²⁶.

24. Cf. *Antwort auf Hiob*, Zürich 1952. Jung entén que la resposta que necessiten tots els Jobs de la història és un cristianisme en què Déu sigui també femení, sigui matern. Cf. F. RAURELL, *La dona enfront del mite de la masclinitat de Déu*, dins *Mots sobre l'home*, Barcelona 1984, pp. 59-135.

25. La missió a la Nueva España era un parany per a copiar dels espanyols les tècniques d'enginyeria naval i per a conèixer les rutes marines (*El samurai*, p. 285). Aquest samurai del camp, ulls enfonsats, poms de les galtes pronunciats, petit i camatort, expressió de pagès resignat al propi destí, és Hasekura Rokuemon, l'home que serveix a Endō per a exposar dramàticament el seu pensament sobre cristianisme i cultura japonesa.

26. *El samurai* 282.

Qui era aquell home capaç de modificar el seu destí? Una divinitat? Impossible de pensar-ho. De fet, els delegats japonesos no reeixien a comprendre com els cristians poguessin adorar aquella desferra ignominiosa d'home i acceptar una religió construïda sobre una deixalla humana²⁷.

Educat, com tot autèntic japonès, en el culte de l'honor i de la força, de la bellesa i de la dignitat, el samurai es repeteix contínuament que entre ell i l'home de la creu no hi ha, no hi pot haver res en comú. Aquest home pàl·lid i fastigós, enganxat a un pal, privat de majestat i de bellesa, nascut en una terra llunyana i mort fa ja massa temps per a ser real, aquest home no té res que pugui atreure la simpatia o l'atenció d'un samurai.

És cert que ha acceptat de rebre el baptisme, com els marxants, però només per formalitat, per la reeixida de la missió a Nueva España. Per al samurai, «un home així, un home penjat en creu no es distingeix gaire d'una pedra a la cuneta del camí. Ocasionalment pot servir de martell, però, una vegada acabada la seva funció, pot ser llençada»²⁸. El samurai vol llençar l'home de la creu com una pedra inútil, una vegada acabada la missió. El samurai augmenta i es confirma el seu propòsit quan sent explicar del missioner P. Velasco episodis de la vida de Jesús.

Veu la vida de Jesús com un conjunt de coses estranyes. Engendrat en una quadra per una dona que mai no havia tingut relacions amb cap home; des del naixement, designat com el rei que havia de salvar homes i pobles; operador de miracles i profeta d'un nou model de vida; odiat, perseguit, condemnat a mort i crucificat; després, al cap de tres dies, havia ressuscitat i havia pujat al cel:

«El samurai no acabava d'entendre com el P. Velasco podia creure en una història tan absurda. Com tampoc no entenia que tots els estrangers poguessin considerar aquesta història com a vera.»²⁹

Calia desistir-se de totes aquestes històries: «No crec res de tot això»³⁰, repetia. Però, si és així, per què estava obsessionat per la figura d'aquell home cadavèric amb les mans clavades a la creu? Per què no era capaç de llençar-lo i desfer-se'n com d'una pedra i oblidar-se'n per sempre? Per què la necessitat de repetir-se que el baptisme rebut havia estat una simple formalitat?

La resposta a tots aquests interrogants li arribarà al final de la seva existència, quan a l'entorn seu es farà el buit i les esperances tant temps gronxades cauran com fulles seques. Ha travessat oceans i deserts, ha acceptat separacions i sofriments, ho ha sacrificat tot per servir la Seva Senyoria. Però la conclusió és que ha estat tractat com un gos ronyós, com un desgraciat damunt del qual hom llença un vestit de traïdor per així poder-lo condemnar tranquil·lament. Instrument en mans dels poderosos, la seva vida no té valor. Hom l'usa i després el llença com un esprai. Sobre aquest trencament d'esperances apareix i s'afirma l'home de la creu:

27. *Il samurai* 99: «Per al samurai només la Seva Senyoria podia ser anomenada *Senyor*; però la Seva Senyoria no tenia res en comú amb aquesta figura exsangüe i digna de compassió. Si els cristians adoraven realment aquest home pàl·lid, això significa que llur religió és una monstrosos i increïble pràctica.»

28. *Il samurai* 201.

29. *Il samurai* 208s.

30. *Il samurai* 212.

«Estava convençut d'haver esdevingut cristià només formalment. I encara continuo creient-ho ara. Tanmateix, des que conec la manera d'actuar del govern, a voltes necessito pensar en aquell home de la creu. Aleshores em sembla entendre per què en cada casa d'aquells països llunyans hi ha la imatge d'aquell home en creu. En el més pregon del cor dels homes hi ha el desig i la necessitat de tenir i de sentir algú al costat per tota la vida, algú que no el traïxi, que no l'abandoni, encara que sigui un gos ronyós. L'home de la creu es transformà en un gos ronyós per amor dels homes.»³¹

Però en *El samurai* trobem també la confessió d'un ex-frare japonès que, enmig de les vicissituds més dures, es casa però no renega de la fe, simplement no creu més en el cristianisme predicat pels missioners:

«Els missioners, que diguin allò que vulguin. Jo crec en un Jesús tot meu. El meu Jesús no viu en les magnífiques catedrals. Viu entre aquests pobres indis... Heus ací quina és la meua fe... Jo aniré on vagin els indis, m'aturaré on ells s'aturaran.»³²

Els ulls de l'ex-frare presenten una estranya semblança amb els dels ases, potser per aquell sentit de resignació i de sofriment. Tot acomiadant-se dels emissaris, que havien anat a trobar-lo d'amagatotis, els dona una grapada de semença i un plec de papiers: «És la vida del Salvador. L'he escrita jo.» Sobre un foli hom hi pot llegir:

«Ell (Jesús) sempre està al nostre costat. Escolta els nostres crits d'angoixa i de dolor. Plora juntament amb nosaltres i ens diu: "Sortosos els pobres d'esperit, d'ells és el regne dels cels"»³³

En el passat l'ex-frare japonès s'havia plantejat el mateix interrogatiu que el samurai: Com és possible venerar aquella desferra d'home? Però finalment havia entès quelcom:

«Ha cregut i creu en Ell perquè la vida que va portar en aquesta terra fou de les més desgraciades. Crec en Ell precisament perquè és lleig i pàl·lid. Ell conegué tots els dolors d'aquest món. No va tancar els ulls davant el sofriment de la humanitat. Fou això que el féu lleig i pàl·lid. Si hagués viscut diferentment de nosaltres, com una persona poderosa i d'alta escala social, jo no sentiria tot el que sento.»³⁴

Tot travessant la Nueva España, el samurai havia vist la imatge de fusta d'aquell home penjat a la creu, amb el nas esclafat i amb els ulls plens de profunda i sofrent tristesa, com els d'aquells «indios» esclavitzats pels espanyols: «Semblava que aquell home hagués plorat.»³⁵ L'ex-frare diu al samurai que Jesús morí sofrint, després d'haver conegut el plor, els turments d'aquells que moren en el dolor. Però el samurai no reïx a veure i a venerar aquell home com el veu i el venera l'ex-frare. Només hi reeixirà quan, condemnat i humiliat, s'adonarà de compartir-ne el mateix destí. Tenia raó l'ex-frare:

31. *El samurai* 295.

32. *El samurai* 145. I acaba dient: «Necessiten algú que els eixugui la suor quan estan malalts, que els aguantin la mà quan estan a punt de morir. Els "indios" i jo, tots som sense pàtria.»

33. *El samurai* 292.

34. *El samurai* 265.

35. *El samurai* 265.

«Qui plora, cerca algú que plori amb ell. Qui sofreix, cerca algú que escolti els seus gemecs. El món canviarà, però qui plora i qui sofreix cercarà sempre el Senyor. És per això que Ell ha viscut.»³⁶

Havia travessat els grans oceans, havia vist països, nacions i ciutats. Cansat i desil·lusionat, havia retornat a les seves terres pantanoses. No hi havia diferència: el pantà era el món, el frenètic *karma* de l'home:

«I per damunt d'aquell *karma* humà hi havia aquella figura repel·lent i pàl·lida, amb la testa caiguda i els braços i les cames clavades a la creu. "Nosaltres plorem en aquesta vall de llàgrimes i t'invocuem". L'ex-frare de Tecali havia escrit aquestes paraules al final del seu manuscrit.»³⁷

El Samurai en el seu significat profund és el relat d'un viatge a l'encaix de Jesús. Aquesta recerca compromet la seva vida, en capgira els plans, la llença a platges banyades per un misteri desconcertant i que fa por fins que no es revela en la seva plenitud. ¿Com anomenar-lo: follia o saviesa de la creu?

El Crist que fascina Shyusaku Endō té el rostre desfigurat pel sofriment, els ulls enfonsats i tristos, perquè reflecteixen la pena del viure i les humiliacions dels pobres, amb l'ànima pesant perquè porta les desgràcies morals i físiques del món. Aquest Crist, home-Déu, mereix credibilitat, perquè l'amor no enganya. No elimina el sofriment, sinó que l'assumeix i el transforma.

Endō no refusa l'Església, però el molesta el seu triomfalisme, el seu esperit dominador occidentalitzat, la seva rigidesa burocràtica alimentada per la libido del poder. Si és la continuació de Jesús en l'espai i en el temps, com Ell ha d'estar oberta a tots, al costat dels pobres i dels qui sofreixen, dels qui són perseguits.

Endō repeteix que Jesús no pot ser cercat en les esglésies de Roma, de Madrid o de Ciutat de Mèxic; no, ell habita en les barraques del «indios». La crítica d'Endō és particularment dura pel que fa l'Església dels «conquistadores», que esborrà la cultura dels «indios» i les seves llengües. No menys dura és la seva crítica a la cúria papal. El relat de l'encontre del franciscà espanyol P. Velasco amb el cardenal Borghese, nebot de Pau V, reflecteix menyspreu i refús. Nebot del papa, Borghese encarna la diplomàcia al servei d'un «enorme organisme» que és la cúria romana: «Certs mètodes curials poden semblar vils, insincers i corromputs, però és gràcies a ells que l'organisme resta en vida»³⁸, fa notar el cardenal. A Velasco, que recorda al nebot del papa els catòlics japonesos perseguits i abandonats a si mateixos, respon el prelat: «Si per cercar una ovel·la les altres resten exposades, al pastor no li queda més alternativa que abandonar l'ovella al seu destí. No queda cap més opció si hom vol defensar l'organisme.»³⁹

I Endō comenta: «Així l'home de l'Amor fou crucificat en el món de la política precisament a causa del seu amor.»⁴⁰

La crítica del nostre novel·lista no és de rebel·lió o de refús. És l'expressió de dolor per certs capteniments poc evangèlics de la Cúria per motius polítics. No nega a l'Es-

36. *Il samurai* 267.

37. *Il samurai* 296.

38. *Il samurai* 232.

39. *Il samurai* 233.

40. *Il samurai* 235.

glésia el dret-deure de ser també institució, però considera antihumà i antievangèlic que la institució sufoqui l'esperit, s'adeqüi a les exigències de la raó d'Estat i substitueixi la caritat per la diplomàcia.

Com a bon novel·lista, Endō no proclama les seves conviccions, però les suggereix a través dels seus personatges. El nostre autor planteja problemes concrets: El Japó és refractari al cristianisme? Per què? Endō sembla voler-nos donar la resposta: «El poble japonès, tot i posseir una intel·ligència i una vivacitat intel·lectual fora del comú, probablement és l'únic poble de la terra que sempre ha presentat un clar refús a tot allò que no aporta avantatges terrenals⁴¹. I, sempre en aquesta línia, el judici esdevé sever: «Els japonesos ho donarien tot per obtenir un benefici, fins i tot l'ànima.»⁴² La felicitat cristiana «és massa forta per al Japó»⁴³. Els japonesos resten ancorats «en l'esfera de la natura... els costa volar vers un regne superior... són insensibles al transcendent, no reixen a concebre el nostre Déu»⁴⁴.

Déu és misteri, obscuritat, silenci, però esdevé amor i llum en el Crist: en Ell el sofriment no és eliminat, és transfigurat. *El samurai* és una peça simfònica, densa de superbes melodies, capaç de conciliar l'Orient amb l'Occident, la fe i la incredulitat, l'ardor i la inèrcia. Encara que els executors d'aquesta peça musical provinguin de tradicions diferents i toquin instruments completament diversos, el resultat és un so límpid i, cosa encara més important, harmònic.

5. Tot cercant el Jesús amic

Endō confessava en la conferència de Roma de l'any 1980 que sent una necessitat imparable de llegir cada dia algun fragment dels evangelis. Vers els anys 1960-70, quan ja la seva fama havia començat a travessar les fronteres culturals del Japó, el nostre novel·lista retornà a Europa i aprofità l'ocasió per a viatjar també a Terra Santa, per conèixer a fons, veure amb els propis ulls i tocar amb les pròpies mans els llocs en els quals havia viscut Jesús de Natzaret.

Resultat d'aquest viatge són les dues obres *Shikai no hotori*, Tokyo 1973 («A les voreres del Mar Mort») ⁴⁵ i *Iesu no shōgai*, Tokyo 1973 («La vida de Jesús») ⁴⁶. Aquestes dues obres marquen una fita fonamental en la història de l'experiència cristiana d'Endō i representen un compendi de les seves intuïcions pel que fa al cristianisme i el cim de la seva maduresa com a escriptor. Les dues obres estan estretament unides en quant la primera (*A les voreres del Mar Mort*), que és el diari d'un viatge a Terra Santa d'un escriptor japonès (és elevat el nombre dels qui viatgen a aquestes terres i que volen escriure un diari!), fou escrita com a preparació a la segona. De fet, Endō confessa:

41. *Il samurai* 101.

42. *Il samurai* 192.

43. *Il samurai* 135.

44. *Il samurai* 197.

45. Aquesta obra no l'he poguda llegir perquè no n'he tingut cap versió a l'abast.

46. D'aquest llibre he llegit la versió italiana *La vita di Gesù*, versió de Luigi Muratori i Fumiko Moriguchi, Brescia, ed. Queriniana, 1977.

«Durant molts anys, després d'haver acabat la novel·la *El silenci (Chinmoku)*, vaig mantenir la decisió d'escriure una imatge detallada de Jesús tal com el poble japonès la pot comprendre...»⁴⁷

En la biografia de Jesús, Endō cerca de donar-ne una imatge humanitzada. Ens presenta certament el Jesús de les pàgines dels evangelis que estem habituats a veure, però no són els episodis en si mateixos ni llur adherència científica a la història allò que el preocupa, tot i que Endō presenta el relat en forma històrica, sinó que el preocupa l'efecte que produeix Jesús en el lector. Ens parla del Crist que s'ha tret el mantell reial per revestir-se de les despulles d'un home comú, per compartir el sofriment dels pobres, dels malalts i dels miserables; però, a la vegada, Endō es preocupa pel Déu universal, superior i més enllà de qualsevol atribut i que només la sensibilitat d'un esperit oriental podia representar en la seva totalitat:

«Durant la seva vida a Natzaret, Jesús, com qualsevol del poble, experimentà el mal olor de la suor, la misèria i la pobresa dels treballadors als quals pertanyia i, un darrere l'altre, llegí a la sinagoga tots els llibres de l'Antic Testament. Externament Jesús només era un jove i modest fuster de Natzaret. El seu nom era molt comú, la seva vida, la mateixa dels altres, i la seva existència quotidiana, tranquil·la i silenciosa. Només el seu rostre semblava més madur del que corresponia a la seva edat i sovint els seus ulls reflectien sofriment, però, malgrat tot això, ningú no reeixia a entendre allò que hi havia en el seu cor.»⁴⁸

La vida de Jesús que Shyusaku Endō ha volgut narrar és la del Crist que ha lluitat fins a la fi per mostrar als homes l'existència del Déu de l'amor:

«L'amor de Déu és una realitat molt difícil d'entendre per homes que viuen en la realitat concreta de la vida... Perquè, de fet, els homes allò que busquen són resultats concrets en aquest món. Els malalts cerquen de ser guarits; els paralítics, de caminar; els cecs, de veure-hi: tots cerquem resultats immediats. L'amor, en canvi, és una realitat que no té relació directa amb els resultats concrets d'aquest món material.»⁴⁹

Endō creu que el Déu de la misericòrdia i de l'amor és el Déu captable per la sensibilitat japonesa; és el Déu que coneix bé les tristeses de l'home. Per això el nostre autor estima tant la imatge del Crist de les Benaurances. Endō no entén sempre la imatge del Déu de l'Antic Testament, del Déu que es deixa portar per la ira, que jutja, que castiga, la imatge que en tenia Joan Baptista:

«Joan Baptista, cobert amb un mantell de pèls i amb la cintura coberta de pell, anunciava al poble la ira de Déu, pare sever: "Cria d'escurçons: qui us ha ensenyat a fugir de la ira que s'acosta?" En canvi, el Déu que Jesús anunciava al poble des de les muntanyoles que rodegen el llac de Galilea era quelcom semblant a una mare afectuosa.»⁵⁰

47. *La vita di Gesù* 4. Aquesta obra ha estat al centre de vives discussions de part de la crítica japonesa.

48. *La vita di Gesù* 32.

49. *La vita di Gesù* 86.

50. *La vita di Gesù* 121.

Endō considera que el Déu nacional Jahveh, que intervé «militarment» en els moments més delicats de llur situació sòcio-políticoreligiosa, és un Déu que els japonesos no entenen⁵¹.

És en la descripció del paisatge de Palestina que es palesa la sensibilitat típicament japonesa del nostre autor i la seva predisposició vers la natura. De fet, la cultura japonesa està amarada de veneració per la natura, una veneració íntimament lligada amb la religiositat.

Endō descriu les bel·leses de la natura donant-nos passatges de vera poesia: quan s'entreté a parlar de les diferents ribes del llac de Galilea, des de les quals Jesús proclama la seva «joiosa nova», quan narra la fisonomia del Mar Mort, del desert estèril de Judà, sense arbres i sense herba. Els homes i les dones són tristos, però la natura és dolça en la seva austeritat, fascinant en la seva llum:

«Veniu a mi tots els qui esteu afeixugats i oprimits i jo us consolaré.» Primavera de Galilea! La natura és tan bella! Sembla la imatge del Déu de l'amor que Jesús porta en el cor...»⁵²

L'actitud d'Endō en biografar Jesús no és la de qualsevol biògraf que es proposa narrar la vida d'algú i que, per tant, recull tot el material possible per donar una seva imatge del personatge en qüestió, el més apropat a la realitat possible, sinó, com diu ell:

«Allò que és important és el món de la veritat a la qual aspiren els homes.»⁵³

És en aquesta perspectiva que el nostre novel·lista japonès ha escrit la seva vida de Jesús:

«Mai no he tingut la pretensió d'haver entès totalment Jesús. Ens imaginem aquest home projectant en ell la nostra vida. Però, fins i tot així, trobem, com a mínim, misteris i enigmes difícils d'explicar.»⁵⁴

Tanmateix, Endō va més enllà d'aquesta intel·ligència, tot donant una resposta a qualsevol interrogant que pogués sorgir en la lectura de la seva *Vida de Jesús*, conscient

51. El Japó no és l'únic poble de l'Àsia que tingui problemes amb el cristianisme. La religiositat rica i profunda de l'Àsia i la seva riquesa cultural han de ser el terreny per a una Església cristiana a mesura de l'Àsia. Hi ha quatre models d'evangelització de la cultura: cultura i religió (model llatí), filosofia i religió (model grec), que són dos models impracticables en el context asiàtic. El tercer model: religions còsmiques (animistes) i cristianisme (model nord-europeu), un model que potser podria anar per l'Àsia, però ja per a pocs. Un quart model és el de les religions «metacòsmiques»: és a dir, una realitat transcendent que actua de manera immanent en el cosmos i en l'home, a través de l'*agape* (amor redemptor) i la *gnosi* (coneixement salvador). En aquest sentit, el model monàstic pot ser el més adient per a l'esperit asiàtic, per la solidaritat amb els pobres (*agape*) i per la comprensió del llenguatge dels monjos (*gnosi*) asiàtics. Els problemes del llenguatge semític, encara que d'una manera simplificadora, els intenta recollir el teòleg asiàtic A. PIERIS, *L'Asie non sémitique face aux modèles occidentaux d'inculturation*, dins *Lumière et Vie* 33 (1984) 50-62.

52. *La vita di Gesù* 93.

53. *La vita di Gesù* 198.

54. *La vita di Gesù* 196.

de la impossibilitat d'escriure una història de Jesús a partir dels evangelis, encara a través d'ells s'ateny el Jesús històric:

«Certament no podem seguir amb certesa la vida de Jesús ni tan sols podem reportar els seus gestos tal com s'esdevingueren en la realitat. Malgrat això, ¿com és que cada vegada que llegim la Bíblia percebem una imatge tan viva de Jesús i de les persones que estan al seu entorn? És perquè no es tracta del Jesús dels "fets", sinó del Jesús de la "veritat".»⁵⁵

La cristologia d'Endō és la cristologia de Jesús com a company, com l'etern company de l'home. És el consolador dels afligits, que va de poble en poble a portar l'esperança als desheretats que trobem en les pàgines del seu llibre:

«Aquests llogarrets estaven plens de misèries humanes. Per a Jesús aquests poblets i els seus habitants no eren res més que tota la humanitat. Com hauria pogut esdevenir l'etern company d'aquests dissortats?⁵⁶ Com fer-los sortir d'aquest món de solitud i de resignació i fer-los veure l'amor de Déu? Jesús sabia que les coses més tristes per als homes no eren la pobresa i la malaltia, sinó la solitud i la desesperació... La realitat més trista que Jesús trobà en aquesta gent dissortada és que ningú no els estimava. En llur infelicitat hi havia hagut sempre solitud i desesperació, perquè no eren estimats. Allò que calia era l'amor, no un miracle per a guarir malalties. Jesús sabia que els homes necessiten un amor etern, un company que comparteixi sofriments i tristeses, que plori amb ells com una mare.»⁵⁷

El Déu de l'amor està a la base de qualsevol interpretació que Endō faci de la Bíblia.

Endō és un finíssim escriptor, enamorat del seu tema; no escriu per convèncer, sinó per la necessitat de trobar-se amb el Déu de l'Amor i dissenyar el rostre diví des d'una perspectiva d'autenticitat. El seu llibre sobre Jesús ve del cor i va al cor. Les seves referències a l'exegesi bíblica estan orientades a fer més poderosa l'epifania de l'amor de Déu, manifestat als homes, en l'etern company de l'home, Jesús de Natzaret.

Frederic RAURELL
Cardenal Vives i Tutó, 16
E-08034 BARCELONA

55. *La vita di Gesù* 195.

56. Sobre el concepte «Jesús company» en Endō, reflexiona E. WILLS, *Christ as Eternal Companion. A Study in the Christology of Shyusaku Endō*, dins *Scottish Journal of Theology* 45 (1992) 85-100.

57. *La vita di Gesù* 198.